

Universiteit Utrecht

VINCI
TOPONDERWIJS

Plukboeket 18

Een uitgave van SterkVVE
Met nieuws over VVE en achterstandenbeleid
Jo Kloprogge, zomer 2022

In de plukboeket-reeks zet Jo Kloprogge onderzoek rondom onderwijsachterstanden in het algemeen en VVE in het bijzonder op een rij. De plukboeketten verschijnen viermaal per jaar. Waar zinvol verschijnt er een special. Ze worden verspreid onder de deelnemers van het Sterk VVE netwerk.

Jo Kloprogge is onder andere oud-coördinator van het landelijke onderzoeksprogramma onderwijsachterstanden, oprichter van Sardes, momenteel gepensioneerd, maar gelukkig toch verbonden aan Vinci.

Een van de effecten van het Covid virus is dat veel onderzoek werd vertraagd of moest worden aangepast. Dat betekent dat de stroom van binnenkomende onderzoeksgegevens dunner is geworden. Dit geldt ook voor onderzoek naar VVE. Niettemin vonden we voor dit Plukboeket een aantal publicaties over jonge kinderen die zeker de moeite waard zijn.

Wat doet echtscheiding bij jonge kinderen?

Dit thema komt aan de orde in de Vlaamse blog Kleutergewijs. Astrid Elisa Cornelis gaat na hoe kinderen op de echtscheiding reageren en geeft suggesties hoe leerkrachten hiermee om kunnen gaan. De blog vermeldt keurig de gebruikte onderzoeksliteratuur.

Stress en verdriet na een echtscheiding kunnen zich bij jonge kinderen uiten in gedragskenmerken als:

- stiller zijn, zich terugtrekken
- sneller boos, geïrriteerd of verdrietig zijn
- sneller in conflict gaan
- agressiever zijn
- moeite hebben met regels
- aandacht vragen op een negatieve manier (duwen, bijten...)

- minder interesse hebben in favoriete activiteiten
- terugvallen naar gedrag dat niet meer bij de leeftijd past: ze kunnen hun knuffel(doekje) niet meer missen, er zijn terug zindelijkheidsproblemen, ze worden overdreven afhankelijk

Voor elk kind kan dit natuurlijk anders zijn. De meerderheid slaagt er in zich goed aan te passen. Maar het aanpassingsproces kost één á twee jaar tijd. De school kan hierbij helpen door te zorgen voor:

- structuur en een positieve klassfeer
- individuele ondersteuning, gesprekjes
- blijf neutraal, kies niet partij voor een van de ouders
- communiceer met beide ouders, vergeet ook de vader niet
- laat je eigen opvattingen over echtscheiding niet doorklinken
- laat kinderen kennismaken met verschillende gezinsstructuren
- maak ruimte voor het uiten van gevoelens
- waardeer de sterktes van elk gezin

[Ze willen niet meer samen zijn | Kleutergewijs \(wordpress. Individuele ondersteuningcom\)](#)

Kan kinderopvang negatief uitpakken?

Nogal wat ophef veroorzaakt een artikel in het journal of political economy, vol. 128, nr.1. Omdat ik daar geen toegang toe heb, geef ik een Australische link voor de samenvatting. De onderzoekers concluderen dat een extra maand kinderopvang voor kinderen van 0-2 jaar leidt tot een vermindering van het IQ op de leeftijd van 8-14 jaar, voor een welvarende bevolking. Het negatieve effect neemt toe naarmate het gezinsinkomen hoger is. Volgens de onderzoekers komt dit omdat kinderen in de opvang minder één op één interacties met volwassenen ervaren dan thuis. Dit leidt tot negatieve effecten in gezinnen waar zulke interacties van hoge kwaliteit zijn. Het onderzoek werd uitgevoerd door Margherita Fort, Andrea Ichino, en Giulio Zanella in het rijke Bologna.

[Adelaide Research & Scholarship: Cognitive and noncognitive costs of day care at age 0-2 for children in advantaged families](#)

Robert VerBruggen gaat nader in op deze toch explosieve uitkomst in een blog voor het Institute for Family Studies. Hij stelt dat als deze resultaten kloppen, de kans dat kinderopvang schadelijk is voor je kind groter is, naarmate je rijker bent. Als de thuissituatie slechter is, lopen de kinderen minder schade op of kunnen zelfs profijt hebben van de opvang.

VerBruggen gaat nader in op de methodologie van het onderzoek. Hij stelt onder meer dat de effecten klein waren en dat de steekproef bestaat uit gezinnen met een veel hoger inkomen dan het Italiaanse gemiddelde. Alle gezinnen zijn twee ouder gezinnen met twee - verdieners.

Niettemin, het onderzoek is zorgvuldig uitgevoerd en bezorgt welvarende ouders toch een knoop in de maag naar zijn idee.

[Does Day Care Harm Rich Kids? | Institute for Family Studies \(ifstudies.org\)](#)

Voor wie op basis van dit onderzoek wat meer wil weten van de kinderopvang in Italië, kan terecht bij het volgende overzicht:

[Great Overview Of Childcare And Preschool In Italy - ITALY IRL](#)

En denk ook nog eens terug aan de destijds ook in Nederland met afgunst bekeken Reggio Emilia benadering:

[What is the Reggio Emilia Approach to Early Years Education? - daynurseries.co.uk advice](#)

Een mooie aanpak, maar bedenk wel dat dit Reggio Emilia het rijkste stadje van Italië is.

Directe instructie; kan dit ook voor jonge kinderen? En hoe zit het met begeleid spel?

Veel wetenschappers die hun standpunten baseren op empirisch onderzoek, zijn er van overtuigd dat directe instructie het meest geschikte en productieve onderwijsmodel is waarover we beschikken. Anderen geloven meer in bijv. gepersonaliseerd leren, onderzoekend leren of – voor jonge kinderen - vrij spel.

Directe instructie (DI) is een model voor instructie, inoefening en verwerking. Het is een gestructureerde wijze van lesgeven, waarbij de activiteiten elkaar in een vaste volgorde opvolgen. De les begint klassikaal, vervolgens wordt stapsgewijs toegewerkt naar zelfstandige verwerking. De manier waarop dat gebeurt, stemt de leraar af op de behoeften van de leerlingen. Leerlingen die het nodig hebben krijgen extra instructie of begeleide oefening, andere leerlingen werken zelfstandig.

Het traditionele DI-model bestaat uit de volgende stappen:

1. Dagelijkse terugblik
2. Presentatie
3. Oefening van het aangeleerde
4. Zelfstandig toepassen van het geleerde
5. Periodieke terugblik
6. Terugkoppeling (tijdens elke lesfase)

Er zijn inmiddels diverse varianten op dit traditionele model ontwikkeld. Zie hiervoor:

[Kennisrotonde | Wat is de effectiviteit van het directe instructiemodel op de leervorderingen van leerlingen, vooral in het voortgezet onderwijs?](#)

De effectiviteit van het DI model is veelvuldig onderzocht. Steeds weer blijkt dat DI een van de meest effectieve vormen van instructie is in het basis- en voortgezet onderwijs. De effecten van DI slaan op de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Positieve of negatieve effecten op gedrag, attitudes en welbevinden van leerlingen zijn niet aangetoond.

Een zich opdringende vraag is of DI ook geschikt is voor jonge kinderen. Volgens de experts van de Kennisrotonde van NRO is dit zeker het geval. Het model was oorspronkelijk zelfs in het bijzonder voor jonge kinderen bedoeld. Zij verwijzen naar onderzoeken als het omvangrijke Follow Through programma, en meer recente studies.

Dat DI een effectieve werkwijze is voor jonge kinderen, wil niet zeggen dat het onderwijs aan kleuters volledig op deze manier moet worden gegeven. Naast instructie is spel namelijk zeer belangrijk voor de ontwikkeling van jonge leerlingen. Daarbij helpt het wel als de leerkracht het spel begeleidt. Uit

internationaal onderzoek blijkt namelijk dat juist de combinatie van instructie met begeleid spel effectief is. Het initiatief voor het spel kan zowel bij de leerkracht als de leerling liggen. In beide gevallen dient de begeleiding niet te sturend zijn. Anders gaat de activiteit te veel op instructie leiden, hetgeen afbreuk doet aan de waarde van het spel. De begeleiding van spel voegt iets toe, als de leerkracht in dialoog gaat met de leerling.

[PDF voor website-Kennisrotonde-antwoord VRAAG-1144.pdf](#)

Wanneer ontstaan ongelijke kansen in het onderwijs?

Een eveneens zeer relevante vraag is of kansenongelijkheid tot stand komt vóór of gedurende de schooltijd. Deze vraag komt aan de orde in een artikel van Giampiero Passaretta, Jan Skopek, en de in SterkVVE land bekende Thomas van Huizen in de European Sociological Review. De titel is 'Is Social Inequality in School-Age Achievement Generated before or during Schooling? A European Perspective':

[Is Social Inequality in School-Age Achievement Generated before or during Schooling? A European Perspective | European Sociological Review | Oxford Academic \(oup.com\)](#)

De conclusie die de onderzoekers trekken, geldt voor alle drie de onderzoekslanden, nl. Nederland, Het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

Rond de 50–80 percent van taalachterstanden aan het eind van de basisschool kwam tot stand vóór de schooltijd. Rond de 20-50 procent ontwikkelde zich gedurende de schooltijd.

Deze resultaten indiceren dat de wortels van sociale ongelijkheid moeten worden gezocht in primaire processen vóór de school – leeftijd.

Coaching van professionals die werken met jonge kinderen

De beide voorgaande onderzoeken bevestigen eens te meer het belang van de voorschoolse periode voor de ontwikkeling van kinderen. Hier ontstaat een groot deel van onderwijsachterstanden. Het is dus cruciaal om de kwaliteit van voorschoolse educatie op hoog niveau te brengen en te werken aan versterking van de ouders bij het ondersteunen van hun kinderen.

De kwaliteit van de voorschoolse educatie kan onder meer worden verhoogd door verbetering van de initiële opleidingen en bijscholing/coaching.

Over deze coaching van professionals die met jonge kinderen werken, verscheen een omvangrijke overzichtsstudie in de Review of Education van februari 2022:

[Coaching early childhood teachers: A systematic review of its effects on teacher instruction and child development \(wiley.com\)](#)

Coaching komt hier naar voren als een effectieve strategie voor professionele ontwikkeling. Het leidt tot een betere kwaliteit van van de leerkrachten/pedagogisch medewerkers en werkt door bij de kinderen (cognitie, taal en sociaal- emotionele ontwikkeling). Het gaat dan wel om situated learning, dus coaching toegepast in de context van het dagelijks werk.

Aandachtspunten zijn onder meer de betrokkenheid en tijdsinzet van de leerkracht en de relatie tussen coach en leerkracht. Coaching blijkt effectiever als het meer specifiek en doelgericht wordt ingezet. Technologie kan goed worden ingezet (video tapes etc.). Georganiseerde contacten tussen leerkrachten en coaches (denk aan een professionele leergemeenschap) zijn belangrijk. Ook is herhaling van de coaching nodig om de kwaliteitsverbetering te doen beklijven.

De geestelijke gezondheid van het jonge kind

Het Center on the Developing Child van de universiteit van Harvard besteedt uitvoerig aandacht aan de geestelijke gezondheid van jonge kinderen.

[InBrief: Early Childhood Mental Health \(harvard.edu\)](https://www.harvard.edu/inbrief/early-childhood-mental-health)

De wetenschap laat zien dat een goede geestelijke gezondheid al in de eerste levensjaren wordt opgebouwd. Vroege ervaringen, inclusief de relatie van kinderen met hun ouders, familie, vriendjes en leerkrachten geven vorm aan de architectuur van de hersenen. Ontregeling van de ontwikkelingsproces kan afbreuk doen aan de mogelijkheden van het kind om te leren en sociaal te functioneren, met levenslange gevolgen.

De wetenschappers van Harvard maken hierover de volgende opmerkingen:

1. Problemen in de sfeer van geestelijke gezondheid komen ook voor bij jonge kinderen; het kan gaan om ernstige emotionele storingen, stress, gedragsproblemen, ADHD en depressies
2. Het ervaren van toxische stress vergroot de kans op problemen met de geestelijke gezondheid
3. Trauma's op jonge leeftijd (door mishandeling, emotionele schade) worden soms goed verwerkt maar er zijn grenzen aan de mogelijkheden tot psychologisch herstel bij kinderen
4. Vermindering van de stressfactoren bij jonge kinderen kan alleen door de stressfactoren in hun thuissituatie te verminderen
5. Een van de aanbevelingen is om professionals die met jonge kinderen werken meer training te geven en hun makkelijker toegang te geven tot specialistische ondersteuning.

Het werk van de pedagogische beleidsmedewerker

Sardes heeft een kleinschalig onderzoek gedaan naar het werk van de pedagogisch beleidsmedewerker.

Vanaf 1 januari 2022 is het verplicht om een pedagogisch beleidsmedewerker in te zetten in de voorschoolse educatie met het oog op kwaliteitsverbetering. Dit is aanvullend op de invoering van de pedagogisch beleidsmedewerker kinderopvang in 2019 op basis van de wet IKK. Deze pedagogisch beleidsmedewerker voorschoolse educatie moet minimaal 10 uur per doelgroeppeteur per locatie per jaar beschikbaar zijn. De beleidsmedewerker is alleen verplicht in de kinderdagopvang waar ve met subsidie van de gemeente wordt geboden.

Binnen de voorschoolse educatie houden de pedagogisch beleidsmedewerkers zich vooral bezig met coaching en scholing van pedagogisch medewerkers, het aanscherpen en verbeteren van beleid, en het meedraaien op de groepen. Voorbeelden zijn:

- de begeleiding van pedagogisch medewerker door gestructureerde observatie en reflectie

- het aanscherpen van protocollen rondom de interactie met ouder en kind
- het formuleren van organisatiedoelen en een gezamenlijke pedagogische visie
- overleg met andere medewerkers, directie, bestuur en/of gemeente
- het ontwikkelen van leermodules en instructies voor personeel.

Het takenpakket is gevarieerd en afhankelijk van de doelen en behoeftes van de organisaties waarbinnen gewerkt wordt. De functie vraagt een hoge mate van flexibiliteit en de vaardigheid om praktijkmedewerkers te begeleiden en ondersteunen en om concrete plannen te formuleren op basis van de belangen van verschillende partijen:

[sardes-rapport-de-pedagogisch-beleidsmedewerkers-in-de-ve-25032022.pdf \(goab.eu\)](#)

Hoe zit het nu met de voorschoolse educatie?

We blijven nog even bij Sardes. Ijsbrand Jepma is hier de trekker voor het thema voor- en vroegschoolse educatie. Hij schreef onlangs een gastblog voor het Early Years blog van de universiteit van Utrecht en een artikel over de impact van voorschoolse educatie op de site van Onderwijskennis.

[Early Years blog | Voorschoolse educatie: wat draagt bij aan de effectiviteit?](#)

[Onderwijskennis | De impact van voorschoolse educatie](#)

In het blog noemt hij 8 factoren die bijdragen aan effectiviteit van voorschoolse educatie:

- de startleeftijd, liefst tussen het 2e en 3e jaar
- programmaduur, twee jaar heeft meer effect dan één
- dosering, hele of halve dagen, effect is onduidelijk
- educatieve kwaliteit, vooral warme, positieve en stimulerende interacties
- gemengde groepen zijn beter voor doelgroepleerlingen
- oudercomponent
- opleiding en professionalisering van de pedagogisch medewerkers
- een doelgericht programma

In het artikel op de site van Onderwijskennis gaat Jepma in op de vragen wat voorschoolse educatie is, wat de effecten zijn en wat bijdraagt aan de effectiviteit van voorschoolse educatie. In het tweede deel, over de effecten van voorschoolse educatie, geeft hij een heel mooi overzicht van wat allerlei studies laten zien wat betreft de effecten van voorschoolse educatie. Dat is belangrijk omdat er voortdurend discussie is over de vraag of VVE effectief is en of de grote investeringen op dit gebied verantwoord zijn.

Ook Jepma merkt op dat bewijs van de effecten vooral uit internationaal en veel minder uit Nederlands onderzoek afkomstig is. Dat blijft een zwak punt.

De vraag of de resultaten van die onderzoeken ook voor Nederland gelden, wordt regelmatig gesteld, temeer omdat veel buitenlandse onderzoeken over doelgroepleerlingen gaan met andere (ernstigere) kenmerken dan de Nederlandse. Het is hard nodig dat we hier over meer overtuigend materiaal kunnen beschikken dan we nu hebben. Het precool onderzoek heeft dat niet voldoende kunnen leveren. Nodig is een stevige investering in verder onderzoek.

Naar de basisschool, de overgang

Kinderen mogen op vierjarige leeftijd naar de basisschool; vanaf 5 jaar zijn ze leerplichtig. Er wordt veel belang gehecht aan een soepele overgang van de voorschoolse periode naar de basisschool. De Kennisrotonde ging hier op in naar aanleiding van een vraag van iemand van OCW.

Enkele belangrijke punten:

- Vaste instroommomenten op de basisschool lijken goed te werken. Leerkrachten ervaren meer rust en stabiliteit in de groep, sociale relaties tussen leerlingen verlopen makkelijker.
- Een vroegere start op de basisschool is gunstig voor kinderen met een sociaal- economische achterstand en vergroot daarom de kansengelijkheid, blijkt uit internationaal onderzoek. Bij een vroege start is het wenselijk dat kinderen aanvankelijk ‘speels’ kunnen leren en dat de overgang naar het ‘schoolse’ leren geleidelijk plaatsvindt.
- Er is niet aangetoond dat een betere afstemming tussen opvang en onderwijs bijdraagt aan de cognitieve of sociaal-emotionale ontwikkeling van kinderen. Dit wordt vaak gedacht, maar is nooit in onderzoek aangetoond.
- Een belangrijk aandachtspunt bij de overgang van peuter- naar kleuterperiode is de groepsgrootte. Een geleidelijke overgang kan er komen met kleinere groepen in de onderbouw. Dit biedt betere mogelijkheden voor het begeleiden van de kinderen.

[Overgang van kinderen naar de basisschool \(kennisrotonde.nl\)](https://www.kennisrotonde.nl/overgang-van-kinderen-naar-de-basisschool)

Hoewel we Corona liefst zo snel mogelijk willen vergeten, moeten we het toch nog maar even hebben over de effecten van Corona op het onderwijs. Er zijn nieuwe cijfers bekend geworden uit het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs.

Na twee jaar Corona

Na twee jaar Corona is er nog steeds een duidelijk effect waarneembaar in vertraging van leergroei van leerlingen ten opzichte van de jaren vóór de coronacrisis. Begrijpend lezen lijkt terug op het niveau van voor de crisis. Er is geen significante vertraging meer, terwijl na één jaar coronacrisis de vertraging in leergroei op dit domein het hoogst was.

De leervertraging voor spelling leek vorig jaar ingelopen, maar er blijkt nu toch opnieuw vertraging te zijn. Voor spelling en rekenen-wiskunde hebben leerlingen in alle leerjaren (groep 3 t/m 7) significante vertraging in de leergroei opgelopen, blijkt uit de nieuwe cijfers.

Leerlingen met laag- en gemiddeld opgeleide ouders worden nog steeds het hardste geraakt. Deze leerlingen laten ook na twee jaar nog steeds de grootste vertraging in leergroei zien op de drie domeinen. Wel zijn de verschillen in de opgelopen vertraging kleiner geworden: in eerdere publicaties bleek de vertraging ruim 2 keer zo groot voor leerlingen van laagopgeleide ouders ten opzichte van leerlingen met hoogopgeleide ouders, nu is dat nog ruim 1,5 keer zo groot.

[Nog steeds vertraging in leergroei na twee jaar coronacrisis \(onderwijsland.com\)](https://www.onderwijsland.com/nog-steeds-vertraging-in-leergroei-na-twee-jaar-coronacrisis)

[Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs | Balans na twee jaar COVID-19-crisis: nog steeds vertraging in de leergroei, maar nadeel kwetsbare leerlingen verkleind](https://www.ncoo.nl/balans-na-twee-jaar-covid-19-crisis-nog-steeds-vertraging-in-de-leergroei-maar-nadeel-kwetsbare-leerlingen-verkleind)

Wie graag een mooi overzicht wil van de effecten van Corona op allerlei gebied kan goed terecht op deze site van het NJI:

[Cijfers over coronavirus: opvoeden en opgroeien | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)

De site geeft een overzicht van feitjes en onderzoek op allerlei domeinen. Of ze nog regelmatig wordt geactualiseerd is niet duidelijk. Het NCO onderzoek kon ik er (nog?) niet vinden. Maar toch helder en informatief. Ook NRO heeft een site voor corona gerelateerd onderwijs die evenmin helemaal up to date is:

[NRO | Overzicht corona-gerelateerd onderwijsonderzoek](#)

Misschien is met Corona ook de aandacht voor de daardoor ontstane onderwijsachterstanden verslapt.

De gevoeligheid van ouders voor feedback over hun kind

Hoewel prinses Amalia niet aan de Universiteit van Leiden gaat studeren, wordt daar toch wel heel aarig onderzoek gedaan. Zo deed Neurowetenschapper Lianne van Houtum met een aantal collega's onderzoek naar de reacties van ouders op feedback over hun kind. Het geluk van ouders hangt immers in niet geringe mate af van het welbevinden van hun kinderen en huisdieren. Uit het onderzoek van Van Houtum bleek de stemming van ouders beter na het ontvangen van positieve feedback en slechter na het ontvangen van negatieve feedback over hun kind. Dat gebeurde vooral wanneer negatieve feedback niet strookte met hun eigen beeld van hun kind: zogenoemde 'misplaatste kritiek'. Deze feedback activeerde hersengebieden die normaal gesproken geactiveerd worden wanneer iemand sociale feedback krijgt over zichzelf, waaronder de hersengebieden die betrokken zijn bij de verwerking van pijn en emoties en bij het begrijpen van de bedoelingen en emoties van anderen. Wanneer ouders *in het algemeen* een rooskleuriger beeld hadden van hun kind, reageerden ze nog veel sterker op de feedback, zowel in positieve als negatieve zin. Ook werden bij deze ouders bepaalde hersengebieden sterker geactiveerd bij het ontvangen van specifiek negatieve feedback over het kind. Dit roept volgens de onderzoekster onder meer de vraag op of je het als ouder ook té goed kan willen doen. En bij opvoedinterventies zou de bewustwording van ouders van hun eigen percepties en reacties op feedback over het kind wellicht een belangrijke pijler kunnen zijn.

[Hoe reageert het brein van ouders op feedback over hun kind? - Universiteit Leiden](#)

[Vicarious praise and pain: parental neural responses to social feedback about their adolescent child | Social Cognitive and Affective Neuroscience | Oxford Academic \(oup.com\)](#)

Leertijduitbreiding en onderwijskansen

Dit complexe thema komt ruimschoots aan bod op de site van Onderwijskennis. Een artikel hierover geeft veel voorbeelden en gaat gedetailleerd in op de voorwaarden om resultaat te boeken.

Resultaten zijn best haalbaar. Belangrijke factoren zijn:

- de kwaliteit van de leerkrachten
- langdurige deelname

- effectieve leertijd
- evidence based aanpak
- inbedding in de school
- goede lokale overlegstructuur

Kort gezegd, af en toe een lesje jongleren door een enthousiaste welzijnscoach leidt niet tot meer taal- of rekenvaardigheid. Een harde waarheid.

[Onderwijskennis | Leertijduitbreiding en onderwijskansen](#)

Website rijke teksten

Vanaf 16 mei a.s. is op de website van de Taalunie van alles te doen over rijke teksten. Een mooi initiatief en de moeite waard om de site te bezoeken en oordeel zelf over de bruikbaarheid. Ik vind het heel moeilijk hier iets zinnigs over te zeggen.

[Rijke Teksten | Taalunie](#)